

Ustaše i priprema atentata na Kralja Aleksandra.

Kako ja vidim u stvari metak koji je pogodio pokojnog Kralja Aleksandra bio je prvi metak ispaljen na početku Drugoga svetskog rata.

Sredinom 1933. godine, počeli su da pristižu sa više strana naročito iz našega Generalštaba, podaci o tome da u Italiji postoje organizovani ustaški logori slično onima u Mađarskoj u *Janka Pusti*. Sa svoje strane ja sam već imao približno neke podatke da se Pavelić nalazi u Parmi, i da tu negde oko Parme moraju da budu i ustaški logori.

Nisam mogao odma' da krenem na proveru tih podataka zato što je nad svim diplomatskim stranim predstavništvima, naročito vojnim bio vrlo strog nadzor od strane policije. Zato sam morao da čekam sve do aprila 1934. godine kada je na severu u Milanu svake godine priređivana izložba na koju sam redovno odlazio. Iskoristio sam tu priliku i pošto sam proveo tri dana u Milanu, 24. aprila krenuo sam dole na Jug, prošao kroz Parmu i stigao u mesto Bardi, gde sam trebao da izvršim prvu proveru. Svratio sam u jedan bar sa mojim pomoćnikom Ivanom Dragičevićem, vazduhoplovnim majorom. Tu smo imali sreću da je barmen bio predusretljiv čovek i rekao je da su zaista tu bili neki stranci koji su sebe nazivali Bulgari, bili su organizovani vojnički i da je sreski načelnik toga mesta prilikom proslave *Svih svetih* koristio tu jedinicu kao počasnu četvu da učestvuju u toj verskoj procesiji. Onaj barmen nam je rekao da misli da se sada, ta organizacija, upravo njen štab, nalaze u mestu Borgo Ditaro.

Krenuli smo u Borgo Ditaro. To je jedno malo vrlo lepo i čisto mesto. Tamo smo po starom običaju opet svratili u bar. Ali nismo hteli mnogo da se predstavljamo. Sasvim slučajno doznali smo da se zaista Pavelić nalazi u Parmi, a da je ta njegova vojnička jedinica u malom mestašcu potpuno zabačeno u Apeninima koje se zvalo Visketo di Kva.

Krenuli smo kolima za to mesto koje je potpuno bilo u divljini. Nije postojao ni put, nego staza puna kamenja, tako da smo sa velikom mukom prolazili iako su kola bila laka. Dva mesta tu postoje, Visketo di Kva i Visketo di La. Visketo di Kva znači s ove strane jednog potoka, Visketo di La to je bilo s druge strane. Drven most koji čak ni za Balkan ne bi bio dobar, vodio je u taj Visketo di Kva.

Tu smo stigli, zaustavili se pred jednom zgradom, a docnije smo saznali da je to bila fabrika stolica. Tu smo videli stražara sa puškom i sa velikim "U" – latinicom na šajkači, neka vrsta bivše austrijske kape. U tome trenutku nam je, na našu sreću prišao jedan starac, pitao šta želimo. Mi smo onda kazali da smo zalutali. Video je na našim kolima CD, dakle *kor diplomatik*. Bio je vrlo predusretljiv i pitao je ko smo. Ja nisam nalazio razloga da krijem, i kazao sam da sam Srbin. Onda je on uzviknuo: - O , pa ja sam 25 godina bio u Sarajevu, radio sam na nekoj strugari. Vrlo dobro je govorio naš jezik. Tada sam zovnuo na stranu Dragičevića i rekao mu da legne pod kola. Rekli smo čiči da su se kola pokvarila. A

Dragičević da aparatom svojim slika toga stražara i zgradu i sve što bude primetio oko toga logora.

Razgovarali smo sa starcem, a on je kazao: jeste to su *Bulgari* i kod njih vrlo često dolazi jedan mlađi čovek koji sebe naziva Princom Borisom, Knezom Borisom. Rekao je da su oni bili vrlo dobri prema mesnom stanovništvu i da ih stanovništvo voli zato što je to mesto u kojem najviše ima iz Italije iseljenika jer je potpuno siromašno gore čak od najsiromašnijih krajeva naše Like i Crne Gore. Starac nam je vrlo mnogo pomogao jer nam je izneo ceo dnevni život tih Ustaša. Objasnio nam da oni imaju veliku fotografiju nekoga čoveka. Zaključio sam da je to bio Kralj Aleksandar i da su se vežbali svakoga dana u gađanju iz revolvera i iz puške na tu fotografiju. To im je služila kao meta.

Dragičević je slikao i zgradu, slikao je i toga stražara i neke koji su onda onuda prolazili i počeli podozrivo na nas već da gledaju. Srećom uspešni smo da svršimo ceo pos'o brzo i da se vratimo, ali u Parmi nismo mogli da pronađemo Pavelića. Već su bili organi Italijanski obavešteni. To smo primetili kad smo zaista u onom lavirintu malih putića izgubili se i stigli u Bolonju tek oko 10 sati noći. Odma je portir, misleći da mi ne znamo nemački, javio nekome, svakako tim policiji, da smo tek sada stigli i pitao nas je zašto tako dockan dolazimo. Mi smo objasnili da smo zalutali i da smo zbog toga malo docnije stigli.

Čim smo se vratili u Rim, ja sam odma' poslao opširan izveštaj sa fotografijama u Glavni đeneralštab i čini mi se, to ne mogu da tvrdim da je posle toga trebalo pokojni Kralj Aleksandar da ide u Zagreb. I verujem da je taj moj izveštaj pomogao da se tom prilikom uhvati ustaša Oreb. On je bio uhvaćen i docnije bio je obešen.

FUS NOTA

Petar Oreb Mijat sitni krijumčar, pridružio se Hrvatskoj revolucionarnoj organizaciji (Ustaša) u leto 1933., u Borgo Val di Taro, a onda Vischietto, za treniranje terorista, gde se pokazao kao vešt u rukovanju oružjem. Iz tog razloga odabran je za izvršenje atentata na jugoslovenskog kralja Aleksandra i uskoro krenuo za Zagreb. Kralj Aleksandar u Zagrebu je trebalo da boravi 16. decembra, za svoju rođendansku proslavu. Oreb je najpre zakasnio na odabranu lokaciju, potom se uplašio i odlučio da ne baci bombu. Zagrebačka policija je ubrzo iz Beograda obaveštena o planiranim aktivnostima. Za vreme policijske pretrage Oreb je pucao i ubio jednog policijskog oficira, a drugoga teško ranio. Pokušao je da pobjegne, ali je ubrzo uhvaćen na širem području Zagreba. U martu 1934. osuđen je na smrt vešanjem i pogubljen u maju. Izvor Barčot, Tonko, "Nesuđeni atentator na kralja Aleksandra : Petar Oreb Mijat i njegov put do vješala", Časopis za suvremenu povijest 38 (2006), 3 ; str. 863-896,Zagreb

Pošto sam jednom utvrdio da zaista postoje Ustaški logori u Italiji, nastavio sam dalje da tragam po tim podacima da vidim da li je to samo bila trpeljivost mesnih vlasti ili je zaista bila organizacija protiv naše države i ličnosti Kralja pod pokroviteljstvom najviših organa samoga Musolinija. Saznao sam da je glavni organizator celoga toga poduhvata bio Baron Alojzi, koji je jedno vreme bio vrhovni upravitelj u Albaniji svih Italijanskih političkih i trgovinskih interesa. On je stajao neposredno pod Musolinijem, od njega je primao sva uputstva i sva sredstva za tu akciju.

Jedan susret još iz jeseni 1933. godine objasnio mi je zašto je Musoliniju toliko bilo stalo da ukloni Kralja Aleksandra sa ovoga sveta.

Meni je došao jednoga dana admiral Italijanske flote Milannezi, koji se predstavio kao lični prijatelj Musolinija i objasnio mi je svoju posetu time što je izgubio *Beloga orla s mačevima*, orden koji je dobio za vreme Prvoga svetskog rata kao mlađi pomorski oficir za izuzetne usluge učinjene Srpskoj vojsci. Molio je da li bi ja mogao da mu nabavim taj orden. Rado sam na to pristao i on je posle toga započeo i politički razgovor, čijih se pojedinosti ne sećam, ali mi je ostalo urezano u pameti to da mi je rekao da od svih evropskih državnika toga vremena, Musolini je jedino zazirao od pokojnog Kralja Aleksandra. Kako se on izrazio Kralj Aleksandar po Musoliniju nije znao pravila političke igre, on je "držao kamu u zubima" i čim bi neko napravio makar neku aluziju koja se njemu ne bi dopala "on je odma hteo da se bije."

Prema pisanju francuskog ambasadora u Berlinu Fransoa Ponse izgleda da nije samo Italija već da je i Nemačka učestvovala u zaveri da se skloni sa ovoga sveta Kralj Aleksandar. Nemačka je svim sredstvima probala posle atentata da dokaže da su oni bili prijatelji Jugoslavije, a na pogreb Kralja Aleksandar došao je lično Maršal Grining kao predstavnik Hitlerov.

Kako ja vidim stvari metak koji je pogodio pokojnog Kralja Aleksandra bio je prvi metak ispaljen na početku Drugoga svetskoga rata. Musolini je računao da će posle atentata Jugoslavija da se raspadne jer su ga Pavelić i njegovi prijatelji iz same Hrvatske uveravali da je Aleksandar jedini čovek, što je ustvari bilo istina, koji je bio u stanju da drži neobuzdane, sebične i korumpirane politikante koji su u to vreme vladali Jugoslavijom.

U vreme moje službe u dvoru od 1927. do 1931. godine zaista sam primetio koliko su se državnički takozvani politikanti pa i generali plašili pokojnog Kralja Aleksandra. On je bio vrlo težak karakter ali je znao da brani interese svoje zemlje i nije nikome opraštao onima koji su po njegovom mišljenju štetili tim interesima.

U svetosti i izjave Admirala Milanezija bilo mi je jasno kada je zvanično Italija likovala jer je delo ubistva Kralja Aleksandra u Marselju 9. oktobra 1934. godine uspelo. Ministarstvo spoljnih poslova Italije je jedino bilo koje tim povodom nije

našlo za shodno da izjavi saučešće Ambasad Jugoslavije u Rimu. Dok su svi ostali predstavnici stranih zemalja to izvršili.

Međutim, nade Musolinija da će Jugoslavija odmah posle ubistva Kralja Aleksandra da se raspadne nisu se ostvarile. I tada je započeta besomučna kampanja protiv Jugoslavije. U tome su neki mladići u Trogiru udarili po njušci krilatoga Venecijanskog lava Svetog Marka i okrnjili parče kamena. To je dalo povoda i više pojačalo kampanji protiv Jugoslavije. Svako jutro u novinama na prvoj strani je bilo krupnim slovima članaka sa naslovom Jugoslovenski varvari, Jugoslovenski divljaci, Jugoslovenske svinje i tome slično. To je ustvari poslužilo Musoliniju ne samo da pokuša da ostvari sada propagandom i pritiskom ono što nije uspeo da ostvari ubistvom Kralja Aleksandra već i da prikrije svoje pripreme za napad u Abisiniji.

Ipak je uspeh Musolinija bio ogroman i ako se Jugoslavija nije odmah raspala. Ona je bila smrtno ranjena.

Srpski deo Jugoslavije bio je jako ogorčen protiv Francuske koja je tako lako dopustila da se na njenom zemljištu ubije jugoslovenski Kralj. *Mala Atanta* i *Balkanski sporazum* već bez Kralja Aleksandra jasno nisu mogli više da postoje. Da ne govorimo o Bugarskoj koja se opet vratila na svoje staro neprijateljstvo koje je Kralj pokojni Aleksandar sa kraljom Borisom pokušao da popravi.

Posle izvršenog ubistva Kralja Aleksandra, Ustaše u Italiji nisu bili raspušteni, ali su odmah bili prebačeni njih nekoliko stotina, u mala sela Sandemetrio, Pedicano i Fontekio u okolini Akvile u Abrusima.

Na prijemu 6. januara 1935. godine u *Palaco Venecija* uverio sam se da nisu samo ohladneli osećaji prijateljstva između Srbije i Francuske već je nastupilo sravno razmomilaženje između dva velika iskrena saveznika iz Prvog svetskog rata.

Po mom povratku iz Francuske iz vojne škole i stupanju na pripreme za đenalštabnu struku u Beograduban, tadašnji načelnik Generalštaba Petar Pešić dao mi je, uz napomenu da samo on, ja i Kralj Aleksandar znamo to, da prevedem Ugovor o Vojničkom Savezu Francuske i Jugoslavije. Po tome Ugovoru Jugoslavija je trebala u slučaju rata Francuske protiv Nemačke da uputi jednu armiju pravcem Klagerfurta u Nemačku.

Na tom pomenutom prijemu francuski ministar spoljnih poslova Pjer Laval sa Musolinijem stajao je celo veče uz zid oko jednog prozora. Naš poslanik Jovan Dučić uzaludno je obigravao oko njih pokušavajući bar da se pozdravi sa našim bivšim saveznikom Lavalom. To mu nije uspelo za celo veče i tadašnji Francuski ambasador grof Dešamban. nije ni ponudio da omogući našem ambasadoru da se pozdravi i da izmenja koju reč sa Pjer Lavalom.

To je bio početak međunarodne politike koja je u anglosaksonskom svetu docnije dobila naziv *apizment*. ("povlađivanje", "primirivanje" ili "popuštanje") je izraz kojim se

opisuje spoljna politika vodećih zapadnih velesila 1930-ih, prije svega Ujedinjenog Kraljevstva, i to u kontekstu odnosa sa nacističkom Nemačkom/ koja je na kraju krajeva dovela do *Minhena* i do Drugoga svetskoga rata.

/FUS NOTA Odnosi se na Minhenski sporazum () je ugovor s kojim je rešena Sudetska kriza. Ugovor je potpisan u Minhenu 29. septembra 1938. između zapadnih sila (Francuska, Velika Britanija i Italija) i Nemačke. Potpisnici sporazuma su bili predsednici britanske i francuske vlade Nevil Čemberlen i Eduar Dalade./

Liga naroda

FUS NOTA ... Liga naroda preteča Ujedinjenih nacija, osnovana posle Prvog svetkog rata

je našla svemoguće načine i pored ugovora ,zaključenog između Engleske i Italije da pogleda kroz prste javnom izazivanju svetskog javnog mišljenja od strane Italije koja je prvo nasrnula na Abisiniju, a docnije sa Hitlerovom Nemačkom potpomagala je i umešala se u građanski rat u Španiji.

I pored potpuno dokumentovanih dokaza da je Italija bila glavni krivac u tragediji Jugoslavije na nju su vršili pritisak kako Laval i Francuska tako i Engleska sa Idnom kao predstavnikom Velike Britanije u Ligi naroda da Jugoslavija ne sme pominjati ime Italije u ligi naroda. I tako se cela optužba za atentat svela na to da se pomene *Janka Pusta* u Mađarskoj u kojoj su se pripremale ustaše i da se potpuno bezlično osudi Mađarska koja je stajala pod krilom Musolinija.

FUS NOTA Janka Pusta Janka-puszta ili Jankovac je bio ustaški logor za vežbanje. Logor se nalazio u Mađarskoj blizu državne granice s Kraljevinom Jugoslavijom, kod mesta Murskog Krstura.

Mada sam ja i ranije izveštavao Glavni Generalštab da kampanja posle ubistva Kralja Aleksandra protiv naše zemlje, imala je samo za cilj prikriivanje priprema protiv Abisinije. Ipak sam potpuno se uverio da je to tačno prilikom audiencije kod njegovog veličanstva Kralja Vitoria Eminoela Treće, 10. aprila 1935. godine.

Tom prilikom, prvo je počeo da govori, veoma jakoj naslednosti kod konja. Rekao je da je njegova Dinastija još pre stotinu godina imala nekakog pastuva čakarastog u desno oko, da i do današnjeg dana potomci tog konja svi imaju istu belegu. Zatim je upitao, koliko mi imamo konjičkih divizija. Rekao sam mu da imamo dve divizije i po jedan konjski puk na svaku armiju. Pitao me je o pokojnom Kralju Aleksandru, pošto je znao da sam ja bio na službi u Dvoru,

raspitivao se o Knezu Pavlu, zapitao me je da li ja znam da su Italijani spasli Napoleona pri njegovom prelazu preko reke Berezine. Rekao sam mu ne znam. Tada je on rekao da on zna nešto srpski, kad sam ga pitao šta, rekao je rakija i objasnio da italijanski narod mnogo pije vina ali vrlo malo jakog alkohola. U tom smislu, objasnio je da je to spaslo Napoleona što su italijanski pionirski bataljoni do guše u vodi hladne Berezine držali pontonski most i svaki put kad su ga Rusi artiljerijom rušili, oni su ga popravljali. /U smislu nisu bili pijani. Napomena priređivača./

Inteligentno je prešao na pitanje koje je pre toga pre moje audiencije raspravljao sa ministrom vojske Bajstroki. Rekao mi je, evo baš sad je bio djeneral Bajstroki. Morao sam da potpišem Ukaz o zabrani prodaje mazgi iz okoline Peruđije. Tamo postoje ogromne mazge od kojih svaka može da ponese čitav brtski top i seljaci su razume se vrlo rado kupovali te mazge. I onda je dodao: Zamislite koliko je potrebno mazgi za jednu brtsku bateriju u Eritreji. Bilo je jasno /da ovim razgovorom želi da odvuče moju pažnju od Jugoslavije to jest da sva propaganda koja je bila upućena protiv Jugoslavije nema veze, “da ustvari nama ne preti nikakva opasnost.”

Dalje mi je rekao, otvoreno, da prilikom mobilizacije drugih divizija za Abisiniiju, ispoljilo se da ima veliki nedostatak viših oficira i da je veoma slaba potpuno nedovoljna proizvodnja municije.

Još jedan interesantan podatak iz moga službovanja u Italiji bila je ličnost načelnika Obaveštajnog odeljenja djenerala Mario Roata. On je pet godina bio vojni izlaslanik u Poljskoj, znao je donekle ruski jezik. /Napomena Žarka Popovića da je Rata znao ruski jezik odnosi se na to da je i Popović bio ruski đak i govorio ruski jezik. Primedba priređivača./ Još iz mlađih dana izgleda da je bio u engleskoj obaveštajnoj službi. Za vreme rata komandovao je Drugom italijanskom armijom koja je okupirala Jugoslaviju i prema nemačkim izveštajima svaki put kad su Nemci pritisli Titove partizane on je *otvarao vrata* da ih propusti da pobegnu. Mislim da mogu objasniti da posle rata kada su svi ratni zločinci bili traženi i predavani, ni Britanija ni Jugoslavija nisu insistirali da im se preda Mario Roata. On je prošle godine mirno završio svoj život u Španiji.

Napomena

Emitovano na Radio Beogradu 2, Emisija “Govori da bih te video”. 2001. godine.
Urednik Dragoslav Simić